Ary Scheffer en de revolutie van 1848

Behalve een grote collectie schilderijen, beeldhouwwerken en tekeningen van Ary Scheffer bezit het Dordrechts Museum ook een interessante verzameling brieven van, aan en over deze in 1795 in Dordrecht geboren kunstenaar, die tijdens zijn leven tot de grootste schilders van Europa werd gerekend. (1) Een belangrijk deel van deze brieven bestaat uit de correspondentie tussen Scheffer, die sedert 1811 in Parijs woonde, en zijn verwanten in Rotterdam, de kunstschilder en kunsthandelaar Arnold Lamme en diens zoon Arie Johannes, die dezelfde beroepen uitoefende. (2)

Scheffer maakte de gebeurtenissen van 1848 in Parijs van dichtbij mee en was er als officier van de Nationale Garde zelfs zeer aktief bij betrokken. Daarom leek het mij de moeite waarde de brieven en brieffragmenten, die op die gebeurtenissen betrekking hebben, hier eens bij elkaar te zetten, hoewel de correspondentie helaas niet volledig bewaard is gebleven en gedeelten eruit al eerder zijn gepubliceerd. (3)

Op 24 februari 1848 deed Scheffer dienst bij de troepen die de Tuilerieën bewaakten op het moment dat Louis-Philippe afstand deed van de troon en hij hielp daarop de koninklijke familie in veiligheid te brengen. Vervolgens vergezelde hij de Hertogin van Orleans, de weduwe van de in 1844 overleden kroonprins, en haar zonen naar het Palais Bourbon, waar de volksvertegenwoordiging bijeen was. De hertogin hoopte dat haar oudste zoon door de afgevaardigden als troonopvolger zou worden erkend. Een oproerige menigte drong echter de vergadering binnen en onder deze pressie werd de republiek uitgeroepen. De menigte bedreigde de hertogin en haar zonen en Scheffer kon hen slechts met de grootste moeite met behulp van enkele vrienden in veiligheid brengen. (4)

De eerste brief, waarin Scheffer zijn familieleden in Rotterdam op de hoogte bracht van de gebeurtenissen, dateert van 27 februari en is gericht aan zijn oom:

'Waarde oom Nol, het eerste ogenblik tijd gebruik ik om Uw te melden dat wij alle gelukkig levendig hier uit zijn gekoomen. Tot het laatste ogenblik hebben wij getracht de boel bij mekaar te houden, dan was het onmooglijk. Met eenige weinige vrienden hebben wij de koniglijke familie gered en met groote moeite vooral de Hertogin van Orleans en haar kinderen uit de kamer der gedeputeerden gered en voor het ogenblik in veiliger staat verschuild. Vaarwel waarde oom, omhels alle voor ons.

Dat wij alle volmaakt arm zijn voor het ogenblik spreekt vanzelf.'

Uit Rotterdam kwam er snel antwoord. Op 8 maart schreef zijn oom hem ondermeer:

'De op een volgende onaangenaame berigte bragte mij het jaar 92 zoo geheel voor den geest dat mij het zweet uytbrak. God geve dat die niet terugkeere en dadt de weldenkende het roer in hande zulle houde. Wandt daarvan hangt de rust in Europa af. Het ziet er hier ook slegt uyt; de effekte zijn niet te verkoope.'

Neef Arie Johannes schreef hem op 12 maart het volgende:

'Waarde neef Arie, Uw brief was ons hoogst aangenaam en welkom. Wij hebben hier alle zeer in den angst over U alle gezeten. Ik wist zeker welke Uwe handelingen zoude zijn in het gebeurde, Uwe letteren en de nieuwsbladen hebben mij doen zien ik juist geoordeelt had. Ik wachte niets anders van U, maar dat maakte dat ik des te ongeruster was over den afloop. God dank dat gij en Arnold (= Scheffers jongere broer) er wel af zijt gekomen en ik hoop van harte dat de zaken nu haar geregelde en vreedzaame loop zullen nemen, maar daar heb ik een zwaar hoofd over. De spanning en ontevredenheid is in geheel Europa te groot, dat zal een donderslag op donderslag geven. (...) Iedereen hout zijn hand op zijn zak, om schilderijen denkt men in het geheel niet meer. Men hoort niet anders als: wat nieuws geeft het, hoe zijn de effecten op de beurs te Amsterdam af gekomen? Slegt, vijftien kantoren bankroet gegaan, God beware. Zie daar de conversatie van den dag. (...'

In de maanden die hierop volgden bleef Scheffer met de Nationale Garde aktief bij het bewaken van de orde en in een brief van 21 april schreef hij daarover aan zijn neef:

'Wij zijn alle reedelijk gezond, maar zeer vermoeid. Gisteren heb ik 16 uuren zonder iets in mijn maag te paard gezeeten, aan het hoofd van een bataillon G.N., die mij de eer hebben gedaan mij te benoemen. Ik was nog zeer vermoeid van de twee vorige dagen, welke wij ook in waapnen hadden doorgebragt, oproer en onrust vreezende ...'

Naast deze officiële plichten moest Scheffer zijn eigen familie onderhouden, die bestond uit zijn dochter Cornelie en zijn broers Arnold en Henri met hun gezinnen. (5) In Parijs waren nog veel minder mensen dan in Nederland op dit moment geinteresseerd in kunst en daarom vroeg hij in dezelfde brief aan zijn neef of die wilde proberen werk van hem in Nederland te verkopen:

'Ik heb een klein stuk vaardig (...), het was mij voor 15000 *f* besteld door de Koningin Louise van België. Maar in de tegenwoordige omstandigheden wil ik H.M. geen schilderijen zenden, zij heeft haar geld voor andere zaaken noodig. Een liefhebber hier had er mij dezelfden prijs voor geboden, maar die man is nu ook geruineerd. Daar ik hoog noodig heb iets te winnen, wil ik het schilderij gaarne voor de helft en als het weezen moet voor minder verkoopen. Wij zijn hier alle zonder een duit geld, dat is te zeggen met 120 *f* in onze zak en geen middel hier iets te winnen of zelfs geld te beleenen op het landgoed van Arnold.'

De volgende brief dateert pas weer van een aantal maanden later. In de tussenliggende periode had het juni-oproer plaats gevonden en had Scheffer aan het hoofd van zijn bataillon meegeholpen de opstand

Ary Scheffer, *De revolutie Frankrijk vertrappende*, aquarel 37 x 45 cm, Dordrechts Museum, inv. nr. DM/ST/444.

te onderdrukken en de barricades te slechten, bijgestaan door zijn broer Arnold. Als beloning voor zijn hierbij getoonde dapperheid werd Scheffer op 24 augustus benoemd tot commandeur van het Legion d'Honneur, welke onderscheiding hij echter weigerde, omdat hij niet meer aan de gruwelijkheden van de burgeroorlog herinnerd wilde worden. Aan zijn neef schreef hij daarover het volgende en de laatste regels van deze ongedateerde brief laten duidelijk blijken hoe teleurgesteld hij over dit verloop van de gebeurtenissen was:

'J'ai tardé longtemps à vous écrire, mon cher cousin, nous vivons ici dans un tel tourbillon, qu'il faut bien me le pardonner. (...) Vous me demandeze quel bataillon je commande. C'est le 4me de la 2 legion. Il est presque entierement composé de gens fort aisés dans le commerce, ce qui les a pas empeché de se battre comme des beaux diables. Sur le papier il se monte à peu de six milles hommes, mais en réalité ik n'y a eu qu'un tiers qui est venu au feu. Vous avez vu qu'on m'a nommé commandeur de la Legion d'Honneur et que j'ai refusé cette distinction. La croix d'officier a été donné à mon commandant en 1er, Mr Thayer, qui a été blessé des le commencement du combat. Puis j'ai obtenu 9 decorations pour des blessés ou des officiers qui s'étaient distingués. Arnold a été cité pour m'avoir bravement accompagné, quoique étranger à mon bataillon. Il a fait l'admiration de tout le monde par son sang froid et courage.

C'est du bonheur de ne pas avoir été blessé et de la chance de ne pas avoir été tué. La vie de misère que nous menons ici est telle qu'on la prise pas. Et si ce n'était ma fille et mes frères, je crois que je n'attendrais pas une balle ennemie pour en finir.'

Behalve in Scheffers brieven is de invloed van de gebeurtenissen ook in zijn werk terug te vinden. Het Dordrechtse Museum bezit van hem een aquarel (zie afb.), waaruit zijn teleurstelling over de revolutie goed valt al te lezen. Scheffer heeft hier niet een gevechts- of barricadescene weergegeven, maar een allegorie geschilderd, waarin de revolutie wordt gepersonifiëerd door een ongure kerel te paard, die een halfnaakte gekroonde vrouw, die Frankrijk moet voorstellen, omver heeft gereden. De vrouw ligt weer op een dode adelaar en volgens Kolb heeft Scheffer zo de elkaar opvolgende regimes willen symboliseren. (6)

Uit deze allegorie zou men kunnen opmaken, dat Scheffer een voorstander van de monarchie was en tegen de instelling van de republiek was, maar dat is zeker niet juist. Al tijdens de Restauratie was hij aktief geweest in de liberale oppositie tegen de Bourbons en had hij behoord tot de vriendenkring van Lafayette, van wie zijn broer Arnold secretaris was geweest. Scheffer had in 1821 zelfs meegedaan aan de aanslag op Belfort en was slechts op het nippertje met zijn broers aan arrestatie ontkomen. (7) In hetzelfde jaar had hij een aanstelling gekregen als tekenleraar van de kinderen van Louis-Philippe en uit deze betrekking was een warme vriendschap met de familie Orléans gegroeid. Deze vriendschap gold voornamelijk koningin Marie-Amélie en haar kinderen, want Scheffer was na 1830 al spoedig

zeer teleurgesteld geraakt over het nieuwe regime, omdat het niet de verbetering had gebracht, waarop hij had gehoopt. Die teleurstelling valt bijvoorbeeld af te lezen uit het volgende fragment van een brief van 16 juni 1832 aan zijn oom:

'Uw hebt zeeker reeds uit de nieuwsbladen gezien, waarde oom, in welk lieflijk land wij hier ons bevinden en hoe weinig het raadzaam is neef Arie te laaten koomen. Het is om zot te worden; voor het ogenblik is alles gerust, maar de verdomde policie begint weer alle menschen te quellen en men is zeer bevreesd voor een nieuwe oproer. Ik ben tot mijn groot verdriet een der staf-officieren van de burgerwagt, en het verdomde reigen (?), loopen, schieten en twisten maak mij de kop zeer moey dat ik niet regt meer weet wat te beginnen.'

Alleen de vriendschap met Louis-Philippe's vrouw en kinderen weerhield Scheffer ervan zich weer daadwerkelijk bij de oppositie aan te sluiten zoals zijn broer Arnold, die in 1834 zelfs tot 4 maanden gevangenisstraf werd veroordeeld vanwege een tegen de koning gericht artikel.

Scheffer was dus zeker geen principiëel tegenstander van een republikeinse staatsvorm en hij deed dan ook mee aan de prijsvraag voor een allegorische uitbeelding van de republiek, die in maart 1848 door het Bureau des Beaux Arts werd uitgeschreven. (8) Van zijn inzending, die niet door de jury werd bekroond, bestaat geen enkele afbeelding, maar uit twee voorstudies (9) in het Dordrechts Museum is af te leiden dat hij de republiek had uitgebeeld als een staande vrouwenfiguur met in haar rechterhand een vlag en in haar linker een zwaard. De bovengenoemde werken en brieven zijn de enige overblijfsels van Scheffers aktiviteiten in 1848. Ondanks het fragmentarische karakter van dit materiaal geeft het toch een indruk van zijn aandeel in de gebeurtenissen van dit jaar en van de reaktie daarop van zijn familieleden in Rotterdam.

Jan Jaap Heij

Noten

1) Behalve de verzameling brieven bezit het Dordrechtse Museum ook een collectie andere documenten en archiefstukken die betrekking hebben op Ary Scheffer en zijn familie. De gehele collectie is samen met het overgrote deel van de kunstwerken van Scheffer, die het museum bezit, in 1899 door zijn dochter Cornelie Marjolin Scheffer aan het museum gelegateerd.

2) Arnold Lamme (1771-1856) was een broer van Scheffers moeder; zijn zoon Arie Johannes Lamme (1812-1900) was ook nog van 1852 tot 1870 direkteur van Museum Boymans te Rotterdam en adviseur van C.J. Fodor bij de inrichting van diens museum in Amsterdam.

3) De spelling van de brieven is ongewijzigd overgenomen; leestekens en hoofdletters zijn door mij geplaatst. De weggelaten

stukken uit de brieven gaan voornamelijk over schilderijen en familiezaken.

4) Voor alle aanvullende gegevens heb ik mij gebaseerd op de uitvoerige monografie: Marthe Kolb, *Ary Scheffer et son temps*, Paris 1937. Hierin wordt nog uit andere correspondentie van Scheffer geciteerd en naar verdere literatuur verwezen. Voor 1848 zie vooral p. 229-239.

5) Henry Scheffer (1798-1862) was evenals Ary schilder; hij bleef echter altijd in de schaduw van zijn oudere broer staan. Arnold Scheffer (1796- -1853) was geen kunstenaar, maar journalist en politikus. De beide broers zaten financieel vaak moeilijk en werden dan door Ary ondersteund.

6) Kolb, *op.cit.*, p. 238.

7) Zie voor meer informatie over Scheffers politieke activiteiten gedurende de Restauratie: Donald Drew Egbert, *Social Radicalism and the Arts*, New York 1870, p. 168-170.

8) Zie hierover: Albert Boime, 'The Second Republic's Contest for the figure of the Republic', *Art Bulletin* LIII (1971), p. 68-83; en: T.J. Clark, *The Absolute Bourgeois, artists and politics in France 1848-1851*, London 1973, p. 63-68.

9) Inv. nrs. DM/ST/ 442 en 443.